

Хроніка наукового життя

УДК 82.0 – 32.09

Л. Г. Рева

ІНСТИТУТУ ФІЛОЛОГІЇ БЕРДЯНСЬКОГО ПЕДУНІВЕРСИТЕТУ – СЛАВНИЙ ЮВІЛЕЙ

Бердянськ – невеличке містечко Запорізької області, розташоване в Приазов'ї. Відоме як морський порт. І дуже відрадно, що в невеличкому південному регіоні України так високо піднялася гуманітарна школа.

Якщо говорити про демократизм та творчість у глобаційних процесах в багатовимірному сучасному світі гуманітарних інституцій, то серед перших у цьому плані слід назвати Бердянський державний педуніверситет – вищий навчальний заклад, що веде свою історію від 1932 р. Утворений на базі чоловічої гімназії як Інститут соцвиховання. 1933 р. його було реорганізовано у Педагогічний інститут, при якому 1934 р. відкрився Учительський інститут. 1935 р. Педагогічний інститут припинив своє існування, функціонував лише Учительський інститут. 1939 р. Інституту присвоєно ім'я льотчиці Поліни Осипенко, яка народилася і виросла на Бердянщині.

20-ті – сер. 30-х рр. ХХ ст., коли, власне, утворився педуніверситет, пов'язані з часом відносного розквіту культурної автономії, національного будівництва в літературі, мистецтві, культурі, науці, видавничій діяльності. Український рух за самовизначення змусив радянську владу розпочати політику українізації, в якій питання культурного розвитку набрали особливої ваги. Найпотужніші сили українського культурного та духовного життя були зосереджені в галузі літератури. Те, що починалося як літературна дискусія про літературні форми, стилі, переросло в дискусію про долю нації.

1953 р. Інститут отримує статус Бердянського державного педінституту ім. П. Осипенко, а від 2002 – Бердянського державного педагогічного університету. На його базі 2007 засновано Інститут філології. Це – непростий час, коли незалежна Україна лише розвивалася, поглиблювала й по-новому осмислювала свою гуманітарну політику. Історично склалося, що найбільше „на горіхи” діставалося саме історико-філологічним дослідженням Українського центру, Сходу та Півдня. Подібна неприваблива картина була і в Росії, де ідеологічні настанови щодо обов'язкового висвітлення історичних і культурних зв'язків народів проходили крізь призму „благодіючого впливу великої російської культури”. Зміст офіційного історіографічного нарративу

української історії було закладено в низці домінуючих концепцій щодо історії українського народу, зокрема, щодо „давньоруської народності” та „єдності походження східнослов’янських народів”, „визвольної боротьби українського народу” і „прагненні до возз’єднання”, „Великої Жовтневої соціалістичної революції”, „соціалістичної нації” тощо, які були зафіксовані в офіційній історіографії. Водночас, радянські стрижневі концепції історії та історичної пам’яті народів СРСР і „братніх” республік застосовувалися для обґрунтування російськоцентричного бачення минулого неросійських народів та виправданість їхнього об’єднання в межах єдиної унітарної держави, створення єдиної радянської спільності з суттєво уніфікованою національною ідентичністю. За допомогою різноманітних видань закладалося офіційне, тобто обов’язкове для суспільства бачення минулого українського народу, здійснювалася політика національного нівелювання, замовчувався вплив українських духовних, освітніх, культурних, громадсько-політичних традицій на російське суспільство.

Поза тим, у фундаментальних працях українських і російських істориків, літературознавців, культурологів як радянської доби, так і, особливо, впродовж останніх десятиліть, знайшли висвітлення епохальні міжкультурні явища, що відобразилися у долях багатьох українських і російських діячів, як-то: вплив культури українського бароко на російську культуру в другій половині XVII – XVIII ст.; роль Києво-Могилянської академії та її численних вихованців у розвитку російської державності, науки, освіти, культури, суспільно-політичного руху; рецепція українським і російським суспільством ідей Просвітництва та романтизму, національного відродження слов’янських народів; місце „всеслов’янства” та його східнослов’янських регіональних моделей – „росизму” та слов’янофільства в долях українських і російських діячів.

Найскладніше дісталось керівникові установи Інституту філології БДПУ – Вікторії Зарві, чия дослідницька праця спрямовувалася на українсько-російських культурних зв’язках, які у минулому завжди перебували „на вістрі” вкрай болючого для колишніх Російської імперії та СРСР національного питання. Показано, що висвітлення проблеми жорстко регламентувалося як загальною ідеологічною атмосферою, що визначала дослідницьку парадигму соціальних і гуманітарних досліджень, так і відкритими та прихованими політичними настановами. За таких умов, історико-філологічні дослідження зосереджувалися навколо відносно більш відкритих для висвітлення матеріалах історії визвольного, революційного рухів у Росії, співробітництва українців із російською демократичною інтелігенцією, творчих зв’язків між „прогресивними” письменниками, митцями, навколо політично нейтральної тематики – історії природознавства і техніки в портретах їх визначних представників.

У лютому 2009 року директор Інституту філології Бердянського державного педагогічного університету Зарва Вікторія Анатоліївна відзначала свій ювілей. Доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української та зарубіжної літератури, член спеціалізованої ради із захисту докторських дисертацій Д 26.001.39 Київського національного університету імені Тараса Шевченка, автор понад 130 наукових праць, серед яких 2 монографії („Творчість М. С. Лєскова і Україна” (1990 р.) і „Дискурс Просвітництва в російській та українській прозі 60 – 80-х рр. ХІХ ст.” (2005 р.), 10 навчальних посібників, рекомендованих МОН України для студентів вищих навчальних закладів, 123 статей, надрукованих у фахових виданнях та енциклопедіях, Вікторія Зарва ґрунтовно вивчила на основі архівних матеріалів творчість М. Лєскова в аспекті російсько-українських літературних зв’язків, у дослідження прози російських та українських письменників другої половини ХІХ століття крізь призму просвітницьких тенденцій, специфіки просвітницького роману виховання в російській та українській прозі 60 – 80-х років ХІХ століття.

Свій трудовий шлях Вікторія Анатоліївна розпочала у 1977 році після закінчення філологічного факультету Донецького державного університету як учитель російської мови та літератури середньої школи № 1 м. Бердянська. До Бердянського державного педагогічного інституту ім. П. Д. Осипенко прийшла працювати у 1978 році, де зробила блискучу кар’єру від асистента кафедри до директора структурного підрозділу університету.

Навчання в аспірантурі Інституту літератури України ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук під керівництвом член-кореспондента Академії наук України, доктора філологічних наук, професора Ніни Крутікової зумовило спектр наукових зацікавлень, напрям пошуків: упродовж багатьох років Вікторія Зарва плідно займається вивченням російсько-українських літературних зв’язків, зокрема дослідженням творчості М. Чернишевського, М. Лєскова, Л. Толстого, Ф. Достоевського, І. Тургенева, І. Гончарова, А. Чехова, Панаса Мирного, І. Нечуя-Левицького, Б. Грінченка, І. Франка та інших.

Завдяки наполегливості, визнанню колег у науковому світі, вмінню приймати відповідальні рішення Вікторії Зарві вдалося підготувати пакет документів, переконати членів Вченої ради Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (директор – академік Микола Жулинський) у необхідності створення разом з ними на базі БДПУ Науково-дослідного інституту слов’янознавства та компаративістики. Після відкриття у квітні 2007 р. його очолила кандидат філологічних наук, доцент Елліна Циховська, нині – докторант Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

На кафедрі української та зарубіжної літератури, яку багато років очолює В. Зарва, працює польський науково-просвітницький центр, створений за підтримки міського українсько-польського товариства

„Відродження” (голова правління – кандидат філологічних наук, доцент Олексій Сухомлинов, у минулому – дипломник Вікторії Анатоліївни). Завдяки роботі цього центру студенти БДПУ мають можливість вдосконалювати знання з польської мови, літератури та культури в Літніх школах під час стажувань в університетах Любліна, Жешува, Кракова, Варшави, Ольштина (Польща), обирати теми наукових досліджень з українсько-польських літературних зв'язків.

Заслугою Вікторії Анатоліївни є значний відсоток викладачів, котрі успішно захистили кандидатські дисертації. Професорська ерудиція, лідерські якості, широкий науковий світогляд сприяють розвитку не одного покоління науковців, серед яких – викладачі Інституту філології Бердянського державного педагогічного університету Ірина Співак, Галина Школа, Світлана Корнієнко, Ірина Шиманович, Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Ігор Корольов), прес-аташе Посольства України в Республіці Болгарія (Віталій Пейчев), докторанти Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Ольга Харлан, Елліна Циховська), Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Валентина Школа), Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди (Ольга Новик), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Софія Філоненко). Тільки за останні два роки за її сприяння і підтримки 14 молодих науковців вступили до аспірантур вищих навчальних закладів Києва, Луцька, Тернополя, Запоріжжя, Бердянська. Широта поглядів В. Зарви, демократизм, уміння відстоювати власну позицію дають можливість професійно, науково й творчо зростати молодим талановитим співробітникам і студентам Інституту філології БДПУ, серед яких – кандидати філологічних наук Софія Філоненко, Ольга Новик, Юлія Мельнікова, Марина Богданова, старші викладачі кафедри Ганна Александрова, Роман Костромицький, аспіранти Марта Варикаша, Світлана Журавльова, Анастасія Топуз, Ганна Табакова, Вікторія Коркішко, Ольга Боговін, Катерина Комісаренко, Богдана Салюк, Інна Баранова, Ірина Школа, Наталія Герман та інші.

Завдяки дбайливому керівництву Вікторії Анатоліївни змінилися на краще не тільки долі багатьох людей, а й значно зріс статус Інституту філології БДПУ. З 2007 року функціонує аспірантура зі спеціальності 10.01.05 – „Порівняльне літературознавство”.

З ініціативи та активної участі в БДПУ з 1995 року видається міжвузівський збірник наукових статей „Актуальні проблеми слов'янської філології: Лінгвістика і літературознавство”, який внесено до переліку наукових видань ВАК України (Бюлетень ВАКу. – 2000. – № 2. – С. 74). Багато років В. Зарва виконувала обов'язки заступника відповідального редактора, а з 2006 р. – відповідального редактора цього солідного видання. Паралельно з цим Вікторія Анатоліївна є

відповідальним редактором фахового міжвузівського збірника наукових статей „Актуальні проблеми іноземної філології: Лінгвістика і літературознавство” (Бюлетень ВАКУ. – 2008. – № 8. – С. 21), започаткованого разом із Запорізьким національним університетом.

До значних перемог, якими пишається весь колектив університету, можна також віднести випуски науково-теоретичного журналу Національної академії наук України „Слово і Час” (2008, № 2), повністю сформованого працями викладачів кафедри української та зарубіжної літератури, та Всеукраїнської газети для вчителів „Українська мова та література” (2008, № 22 – 24), де надруковано статті виключно викладачів Інституту філології БДПУ. Плідною та перспективною виявилась ця ідея В. Зарви, яку також втілюють учені інших вищих навчальних закладів України. Уперше в історії Бердянського державного педагогічного університету у квітні 2008 року саме в Інституті філології БДПУ В. Зарвою ініційовано проведення Міжнародної Інтернет-конференції „Українська література і загальнослов'янський контекст”, у роботі якої взяли участь понад 80 науковців з України, Польщі, Білорусі, Росії та інших країн.

Здається, що перерахованого достатньо було б для декількох біографій, проте талановитий викладач, професор Вікторія Зарва не зупиняється на досягнутому, працюючи над підвищенням власного професійного й наукового рівня. Своім багатим досвідом вона охоче ділиться з колегами і студентами. Її лекції не тільки дають ґрунтовні знання, а й відзначаються атмосферою наукового пошуку, дискусії, творчістю.

Невичерпна енергія душі, виняткова працьовитість, невтомність, цілеспрямованість, готовність реалізувати себе в житті, допомогти іншим, чуйність та інтуїція – головні риси неординарної особистості, вишуканої жінки Вікторії Анатоліївни Зарви, яка завжди у творчому пошуку. І не випадково її ідеалом є герої-праведники, які „пломеніють бажанням добра” (М. Гоголь) і сповідують релігію добрих справ, як і сама Вікторія Зарва.

Сподвижник гуманітарної науки, професор-філолог Вікторія Анатоліївна стояла біля витоків створення у 2007 році Інституту філології БДПУ, який вона і нині очолює, не лише знаний фахівець у галузі літературознавства, зокрема українських і російських зв'язків, а й організатор щорічних міжнародних конференцій, що проводяться на базі університету: „Гендерна влада: літературні та культурні стратегії” (2003 р.), „Актуальні проблеми слов'янської філології: Лінгвістика і літературознавство” (2004, 2005 рр.), „Актуальні проблеми сучасної компаративістики” (2006 р.), „Масова література: від давнини до сучасності” (2007 р.), „Література для дітей і про дітей: історія, сучасність, перспективи” (2008 р.) та ін. Саме за таких заходів і нам пощастило долучитися до історії розвитку Інституту. Остання конференція, в якій ми з задоволенням взяли участь – „Поетика любові”,

де розглянули родовід жіночої лінії родини Реви, в якій йшлося про те, що Жінка – є началом всього сущого на Землі. Це – мірило духовних цінностей, вічне буття природи. Вона нерозривна з Космосом, часто ототожнюється з природою. Церкву іноді порівнюють з Нареченою – настільки світла є її сутність. В нашому дослідженні на матеріалах родинного архіву простежується жіноча лінія родини, – сімейний першопочаток, наша „Книга буття”. Причому не остання роль у долі людини – місце її життя, де повніше розкривається глибинна сутність, та безкрайня філософія, яку сповідував Г. Сковорода.

З давніх-давен Київ славився своїм людом, ментальність якого притаманна була саме киянам. Не так важливо інколи ставало те, звідки людина прибула до міста. Київ обов’язково шліфував, додавав свого, не порушуючи однак материнського, проте саме те, що поставало, і було унікальністю, іконографічністю обрисів великого міста. Тут панувала особлива атмосфера, яка поєднувала у собі культуру, благодійність, меценатство, купецтво та ремісництво. Як і кожен сьогоднішній мегаполіс, Київ уже в ХІХ ст. набув собі слави міста особливого у складі Російської імперії, вперто не забував за своє героїчне минуле, праковічну історію, і тим самим руйнував стереотипи столиць Росії – блискучого царського Петербурга та купецької Москви. Київ зумів зберегти своє обличчя перш за все своїми мешканцями, героями яких ставали інколи прості люди. Хочу зупинитися на долі та менталітетові своїх бабусі та матері, доля яких міцно пов’язана з нашим містом. Чому про це пишу? Тому що біографія – то є сама людина. Зараз багато хто із відомих людей ховають свою справжню біографію, пропонують надумане, фальшиве і видають за справжнє. І не останню роль у формуванні біографії відіграє осередок – місце, місто, яке й зробило, власне, саму біографію. Людина – місто – в нашому випадкові – це спочатку Харків, а потім – і найвизначальніше – Київ, якому судилося стати основним героєм життєвих подій нашого роду. Про це йшлося в нашому виступі на одній з останніх конференцій, в якій ми взяли участь.

Відзначаючи Ювілей, Вам, шановна п. Вікторіє, та керованому Вами закладу працьовитого колективу однодумців, бажаємо творчих дерзань, успіхів, наснаги у розвитку української та світової філології!

Рева Л. Г. Інституту філології Бердянського педуніверситету – славний ювілей

В статті проаналізовано діяльність Інституту філології на базі Бердянського державного педуніверситету, його славні здобутки на терені незалежної України. На тлі історії держави впродовж ХХ ст. показано передумови його створення. Значну увагу приділено засновникові Інституту п. В. Зарві, яка своєю невтомною працею сприяла виходу Інституту поза рамки усталених стереотипів, досягши європейського та світового виміру в дослідницьких студіях. Про це свідчать численні дослідження та конференції, які проводять Інститут та

плеяда його талановитих науковців. Концентрується увага на фактові, що Інститут працює в Приазов'ї, тобто – на порубіжжі двох ментальних площин – України та Росії. Саме цей непростий момент присутній в наукових дослідженнях В. Зарви, яка на прикладі творчості М. Лескова в аспекті українсько-російських літературних зв'язків внесла новий струмінь у дослідження творчості українських та російських письменників другої половини XIX ст.

Ключові слова: Інститут філології, літературознавство, дослідження, конференції.

Рева Л. Г. Інституту філології Бердянського педуніверситета – славний юбилей

В статті аналізується діяльність Інституту філології на базі Бердянського державного педуніверситета, його славі наробки на території незалежної України. На фоні історії держави на протязі XX в. показано передумки його виникнення. Значительне увагу уделено засновнику Інституту г-же. В. Зарві, котра своїм неуповним трудом спосібствовала виходу Інституту за рамки сложившихся стереотипов, достигнув европейского и мирового измерения в исследовательских студиях. Об этом свидетельствуют многие исследования и конференции, которые проводят Институт и плеяда его талантливых научных сотрудников. Концентрируется внимание на факте, что Институт работает в Приазовье, то есть – на порубежье двух ментальных плоскостей – Украины и России. Именно этот непростой момент присутствует в научных исследованиях В. Зарвы, которая на примере творчества Н. Лескова в аспекте украинско-росийских литературных связей внесла новый поток в исследования творчества украинских и российских писателей второй половины XIX в.

Ключевые слова: Інститут філології, літературознавство, дослідження, конференції.

Reva L. H. Glorious anniversary of the Institute of Phylology of Berdyansk states pedagogical University

In article are analyzed activity by Institute of Phylology into basis of Berdyansk states pedagogical University and his wonderfull researches into territory of independent Ukraine. In phone of the history of state during for XX century to show to send beforehand of his starting up. The most attention to allet by founder of Institute m. Zarva, which her indefatigable labour are contributed for outlet Institute into the line of common stereotypes and to reach of European and peace level into explore studies. About that to bear or give witness many investigations and conferences, which to lead through Institute and quantity of his talented scientific collaborators. Are concentrate attention into fact, which Institute worked in With an Azoph land, exactly into bord of second mental flats – Ukraine and Russia. Precisely this is complicated

moment are present in V. Zarva's scientific investigations, which on example Leskov's creative into aspect of Ukrainian and Russian literary joints to carry in new stream to scientific of creative by Ukrainian and Russian writers of second half of the XIX century.

Key words: Institute of Phylology, the science of literature, investigations, conferences.

Стаття надійшла до редакції 06.12.2012 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.